

1.01

UDK: 323.272(47)"1917":329.15(497.4)"1920/1945"

Vida Deželak Barič*

Slovenski komunisti o oktobrski revoluciji v obdobju 1920–1945**

IZVLEČEK

Prispevek obravnava percepcijo in prezentacijo pomena oktobrske revolucije v krogu slovenskih komunistov v obdobju 1920–1945. Temelji predvsem na sočasnem legalnem in ilegalnem tisku, ki ga je izdajala komunistična stranka in je bil vsaj delno dostopen širšemu krogu bralcev. Analiza gradiva izkazuje izjemno afirmativen odnos do oktobrske revolucije, saj so jo slovenski komunisti kot del jugoslovanske komunistične stranke in mednarodnega komunističnega gibanja pod okriljem Kominterne smatrali za najpomembnejši prelom v zgodovini človeštva. Ob obletnicah revolucije so ponavljajoče poudarjali temeljna načela, ki so pod vodstvom boljševiške stranke omogočila zmagovito izpeljavo revolucije in nato na tej osnovi uveljavitev socializma v Sovjetski zvezi. Medtem ko so med obema svetovnima vojnama poudarjali predvsem napredek na gospodarskem, kulturnem in socialnem področju, so med drugo svetovno vojno poudarjali moč sovjetske države in njene Rdeče armade, ki se je bila sposobna upreti Hitlerju, vendar je tudi ta moč utemeljena na »pridobitvah« Oktobra.

Ključne besede: oktobrska revolucija, socialistična revolucija, Komunistična stranka Slovenije, Komunistična stranka Jugoslavije, socializem, kapitalizem, proletarska demokracija, strategija in taktika, Slovenija, 1920–1945

* Dr., znanstvena sodelavka, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana, vida.dezelak-baric@inz.si

** Raziskava je nastala v okviru raziskovalnega programa P6-0281 *Idejnopolitični in kulturni pluralizem in monizem na Slovenskem v 20. stoletju*, ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

ABSTRACT

SLOVENIAN COMMUNISTS ON THE OCTOBER REVOLUTION BETWEEN 1920 AND 1945

The contribution focuses on the perception and presentation of the October Revolution's significance in the circle of Slovenian communists between 1920 and 1945. It is based especially on the contemporaneous mainstream and underground press, published by the Communist Party and at least partly available to a wider circle of readers. The analysis of the materials reveals an extremely affirmative attitude towards the October Revolution, since the Slovenian communists, as a part of the Yugoslav Communist Party and the international communist movement under the auspices of the Comintern, deemed it to be the most important watershed in the human history. At every anniversary of the Revolution, the Slovenian communists would repeatedly emphasise the fundamental principles that had enabled the victorious triumph of the Revolution under the leadership of the Bolshevik Party as well as the subsequent implementation of socialism in the Soviet Union. During the period between both world wars, the Slovenian communists would particularly underline the progress in the economic, cultural and social field; while during World War II they kept emphasising the power of the Soviet state and its Red Army, which was capable of confronting Hitler and whose power was also based on the October's "accomplishments".

Keywords: October Revolution, socialist revolution, Communist Party of Slovenia, Communist Party of Yugoslavia, socialism, capitalism, proletarian democracy, strategy and tactics, Slovenia, 1920–1945

I.

Glede na v naslovu navedeni politični subjekt, ki je vzpostavil in vzdrževal odnos do Oktobra in njegove dediščine med obema svetovnima vojnama ter med drugo svetovno vojno, prispevek pričakovano govori o tem odnosu v afirmativnem smislu in ima namen predstaviti takratno avtentično misel slovenskih komunistov (razumljivo bistveno utemeljeno v mednarodnem komunističnem gibanju) o tem vprašanju. V naznačenem obdobju sta namreč jugoslovanska komunistična stranka in z njo njen slovenski del ves čas neomajno vzdrževala ideološko pogojeno idealizirano podobo oktobrske revolucije, ki sta jo imela za prelom v človeški zgodovini, ki je »odrešil človeštvo na eni šestini zemeljske površine«, in naglašala boljševiško revolucionarno vlogo Lenina ter Stalina, kar je vodilo tudi k vzpostavljanju kulta obeh osebnosti. Očitna sta vera v socializem in doktrinaren odnos, kjer v miljeju boljševiško zahtevane enotnosti ni bilo prostora za kritično presojo posameznih procesov.

Odnos do oktobrske revolucije je bil večplasten. Na eni strani se je gibal v notranjem strankarskem obsegu, na drugi pa v širšem javnem prostoru. Slednji je bil

vse prej kot enoznačen, saj je bil vsaj na manifestativni ravni v veliki meri pogojen z izrednimi razmerami, v katerih je v času Kraljevine SHS/Jugoslavije delovala Komunistična stranka Jugoslavije (KSJ), torej z njeno izločitvijo iz javnega življenja kmalu po njeni ustanovitvi, s specifičnimi razmerami v času okupacije med drugo svetovno vojno, vseskozi pa s strateškimi in taktičnimi usmeritvami Kominterne in sovjetskega državnega vodstva.

Percepcija in navdih oktobrske revolucije sta bila seveda integrirana v temelje komunističnega gibanja, vendar je ta dimenzija še posebej razločno prihajala do izraza ob posebnih trenutkih, kamor lahko štejemo obeleževanje obletnic revolucije pa tudi obletnic Leninove smrti, ustanovitve Rdeče armade itd. Obletnice, ki so jih slovenski komunisti redno obeleževali, pa niso imele le prazničnega pomena, ampak so bile predvsem nekakšno kristalizacijsko jedro, ob katerem so razčlenjevali temeljna vprašanja boljševiške revolucije, vliвали vero v svetovno revolucijo in propad kapitalističnega sistema ter predstavljali t. i. vsestranski napredek v sovjetski družbi kot temeljno »pridobitev« oktobrske revolucije. Pri tem je stranka občasno ravnala taktično, ko je npr. v časopisju objavljala govore sovjetskih voditeljev in članke o proslavljanju praznika v Sovjetski zvezi tako, da je z govorom skozi »druga usta« skušala ustvariti določeno distanco brez neposrednega propagiranja revolucionarne akcije na domačih tleh, čeprav je seveda že sama objava takih zapisov dejansko govorila o identifikaciji z izročilom oktobrske revolucije oziroma na njej utemeljenem družbenem sistemu. Toda na drugi strani so večkrat razločno poudarjali, da je Sovjetska zveza »prava domovina« celega mednarodnega proletariata, torej tudi jugoslovanskega. Dežela Oktobra je bila v njihovem pogledu vzor, kažipot in navdih komunističnim strankam, delovnemu ljudstvu in vsemu človeštvu v kapitalističnih deželah. Vera v svetovno revolucijo je komunistične stranke zavezovala, da so branile Sovjetsko zvezo kot »trdnjavo« mednarodne proletarske revolucije, če bi jo ogrožal kapitalistični imperializem, zato je do izraza prihajala njihova obramba politike in usmeritev boljševiške partije, Sovjetske zveze ter Kominterne.

Komunistična stranka je bila na Slovenskem ustanovljena dve leti in pol po revolucionarnih oktobrskih oziroma novembrskih dogodkih leta 1917 v Rusiji in tej časovni razdalji ustrezajo tudi njeni prvi odzivi nanje. Stališče slovenskih komunistov do oktobrske revolucije se je povsem razločno izoblikovalo na drugem kongresu jugoslovanskih komunistov junija 1920 v Vukovarju, ko je bila ustanovljena KSJ, katere sestavni del je bila tudi komunistična stranka na Slovenskem, in na katerem so sprejeli program, ki je temeljil na programu ruske boljševiške stranke in Kominterne.¹ Vukovarski program je bil jugoslovanskim in s tem slovenskim komunistom vodilo nadaljnjih 28 let, tj. do petega kongresa Komunistične partije Jugoslavije leta 1948, in je razumljivo določal odnos do Oktobra.

Program govori o rušenju imperialističnega reda in nastopu dobe svetovne proletarske revolucije, pogojene ter izzvane z razvojem gospodarske krize kapitalizma

1 Janko Pleterski et al., *Zgodovina Zveze komunistov Jugoslavije* (Ljubljana: Komunist in Državna založba Slovenije, 1986), 74–76.

in razrednim ozaveščanjem proletariata, ki je poklican, da namesto kapitalistične vzpostavi komunistično ureditev, uniči oblast kapitala, onemogoči vojne, zbriše meje med državami, preobrazi svet v veliko skupnost, udejanji bratsko solidarnost in osvoboditev narodov. Izkušnje vseh meščanskih revolucij, kakor tudi ruske revolucije naj bi potrjevale, da je novo družbeno ureditev mogoče udejanjiti samo v socialni vojni teptanih množic proti vladajočemu razredu in da socializma ni mogoče uresničiti na temelju meščanske demokracije ter parlamentarnih institucij, temveč samo na podlagi delavskih sovjetov, ki združujejo fizične delavce in izobražence mest ter vasi, zainteresirane za novo ureditev, v kateri imajo vso zakonodajno in izvršno oblast. Meščanska demokracija naj bi bila le prikrita meščanska diktatura, medtem ko je oblast sovjetov oblika državne oblasti, ki proletariatu omogoča zavarovanje njegovih pravic, svobodo in proletarsko demokracijo. Vodilna vloga proletariatu pripada zato, ker je najbolje organiziran in politično usposobljen, sovjetska oblast pa tudi polproletariatu in vaški revščini omogoča, da izboljšata svoj položaj. Naloga jugoslovanskih komunistov je z besedami in dejanji pripeljati delavske množice do spoznanja, da za delovno človeštvo ni drugega izhoda kot revolucionarni boj vse do vzpostavitve diktature proletariata v obliki sovjetskih republik in da se je treba z vsemi sredstvi boriti proti nasilju kapitala. Rečeno je še, da bosta delavstvo in komunistična stranka (ki je po definiciji avantgarda delavskega razreda!) do končne osvojitve politične oblasti izkoriščala politične pravice v meščanski državi in postavljala zahteve za pravno in politično enakost. Med cilji, za katere se bo KSJ borila, je na prvem mestu zapisana ustanovitev sovjetske republike (poleg vzpostavitve ljudske in rdeče vojske, izvedbe ekspropriacije in socializacije proizvodnje in trgovine, ločitve cerkve od države, obvezne in znanstvene vzgoje mladine obeh spolov itd.), kajti izkušnja ruske revolucije uči, da se prehod od kapitalizma k socializmu vrši na temelju diktature proletariata v obliki sovjetske oblasti in da samo sovjetska republika uresničuje vladavino delovnega ljudstva, ona daje zakonodajno, izvršno in sodno oblast delovnemu ljudstvu (enotnost oblasti!), ki je organizirano v delavskih, kmečkih in vojaških svetih. Rečeno je še, da je vsaka misel na uveljavitev socializma na temelju kompromisov z buržoazijo v okviru buržoazne demokracije utopija, da je komunistična stranka načelni nasprotnik parlamentarizma in da po osvojitvi politične oblasti proletarijat parlamentarizma ne bo upošteval kot možnosti.²

V vukovarski resoluciji o političnem položaju in nalogah komunistov je rečeno, da bo KSJ v boju za uresničitev svojega programa uporabljala vsa revolucionarna sredstva glede na razmere in potrebe. Ne odreka se niti onim najmočnejšim in najtežjim niti onim, ki imajo trenutno v revolucionarnem položaju drugovrsten pomen.³ V sprejetem statutu je bilo poudarjeno načelo, da ima KSJ kot član Kominterne dolžnost po poti nepomirljive razredne borbe, skozi diktaturo proletariata izvršiti polno osvoboditev delavskega razreda in vseh tlačanih slojev delovnega ljudstva na temelju vzpostavitve

2 Ubavka Vujošević, ur., *Drugi (vukovarski) kongres KPJ. Izvori za istoriju SKJ* (Beograd: Komunist, 1983), 74–86, dok. 5.

3 Ibid., 99, dok. 7.

komunistične družbe namesto kapitalistične.⁴ In za »najsvetejšo« dolžnost so imeli, da ruskim delavcem in kmetom, ki s svojim herojskim zadržanjem v rusko-poljski vojni približujejo dan svetovne proletarske revolucije, s kongresa pošljejo »revolucionarni komunistični pozdrav«.⁵

II.

Slovenski komunisti so se z obletnico oktobrske revolucije prvič srečali novembra 1920. V značilno razredno obarvanem članku so v *Rdečem praporu* zapisali, kako je pred tremi leti na hitro in skoraj brez žrtev »močna roka združenega delavca in revnega kmeta pometla gnilo vlado kapitalistov in veleposestnikov ter njihovih socijaldemokraških podreptnikov« in vzpostavila nov tip države, sovjetsko republiko. Tako se je začela »socijalistična, proletarska revolucija, ki je začela rušiti svetovni kapitalistični sistem po železnih družabnih zakonih, ki je začela osvobodjevati zatirane razrede in narode Rusije, ki si je zapisala na svoje rdeče zastave osvoboditev vseh potlačenih razredov in narodov izpod jarma imperializma. [...] Ogromno delo sovjetske revolucije je kot jarko solnce zasijalo po celi Evropi in prebudilo speče množice na celem svetu.« Kljub težkim bojem z notranjim in zunanjim nasprotnikom, ki so sledili zmagi revolucije, je sovjetska Rusija preživela najtežjo politično-gospodarsko krizo, evropski proletarijat, ki je do tedaj izražal simpatije do sovjetske republike, pa je v vseh državah začel »odločilni razredni boj«. Podana je ocena, da obstajajo »vsi materialni predpogoji za proletarsko revolucijo«, kajti komunistično gibanje in moč delavskega razreda se v svetu nezadržno krepi in svetovni proletarijat »z občudovanjem gleda na veliko idejo ruskega proletariata, storjeno v treh letih njegove oblasti. Od tod črpa pouke in moči za poslednji odločilni boj«. Obletnico revolucije bo jugoslovanski proletarijat najlepše proslavil, »če v dejanju izvajamo uspešno neposredni boj proti naši domači buržoaziji, pri volitvah v konstituantno, boj, ki nas bo izvežbal in pripravil na poslednji in odločilni boj proti kapitalizmu za vzpostavitev sovjetske republike Jugoslavije«. Poudarjena je zahteva za solidarnost mednarodnega proletariata z ruskim, ker ta potrebuje širšo podporo v izpolnjevanju svojih nalog.⁶

Ob osmi obletnici revolucije so npr. poudarjali pomen oktobrske revolucije v procesu diferenciacije oziroma razkola delavskega gibanja in to priložnost izkoristili za obračun s svojim bolj ali manj stalnim nasprotnikom, tj. socialno demokracijo. Tedanje glasilo slovenskih komunistov – *Delavsko-kmetijski list* – je sporočalo, da je oktobrska revolucija predstavljala začetek konca vojne in da je s svojimi gesli »Mir, delavska kontrola, zemlja!« postala izhodišče za nastanek revolucionarnega političnega in sindikalnega gibanja vsega sveta; postala je zgodovinski mejnik v delavskem gibanju, saj je to prisilila, da se jasno opredeli do vprašanja: za ali proti

4 Ibid., 119, dok. 9.

5 Ibid., 148, dok. 15.

6 »Triletnica delavsko-kmečke ruske republike,« *Rdeči prapor*, 6. 11. 1920, 1.

revoluciji, za ali proti nadvladi proletariata, za ali proti sovjetski Rusiji. Z uspehi v sovjetski državi se namreč z vedno večjo jasnostjo in trdnostjo kristalizira »resnično revolucionarno delavsko gibanje, ki je spojeno ideološko in politično z vodilnim ruskim proletariatom. Oktobrska revolucija je postavila internacionalno delavsko gibanje *praktično* pred ona vprašanja, ki so se mogla skozi dolga desetletja postavljati le *teoretično*«. Dokler je vprašanje revolucionarnih metod ostajalo le na ravni teorije, naj bi se zanje izrekla vrsta teoretikov druge internacionale, ki so kasneje postali »odpadniki«, med katerimi naj bi bil najznačilnejši Karl Kautsky, ki je nekoč »precej pravilno kazal pot k oblasti; vendar je to delal v času, ko je bil delavski razred še precej oddaljen od oblasti. Ko pa je to vprašanje vstalo pred proletariatom praktično, je šel ta teoretik v koruzo in si je začel izmišljati novo teorijo, po kateri je med kapitalistično in socialistično družbo perioda *koalicijskih* (delavsko-meščanskih) vlad.« Nasprotno pa je oktohrska revolucija »približala množicam vprašanje oblasti«. Vprašanje oblasti pa »ni teorija, temveč življenja polna praksa, ni abstraktno premotrivanje socializma, temveč poskus realnega, praktičnega približanja socializmu; to ni grožnja buržoaziji, ampak je strmoglavljenje buržoazije. To ni sen o ustvarjanju lastne države, ampak resnična zgraditev lastne države, jasen dokaz za to, da je postalo delavstvo razred zase. Oktobrska revolucija je dokazala tudi to, da delavski razred lahko izhaja brez buržoazije, dočim skuša socialna demokracija dokazovati, da delavski razred ne more izhajati brez buržoazije.« Kakor mnogokrat prej in kasneje sta do izraza prihajali fascinacija nad velikostjo in močjo sovjetske dežele in vera v socializem, kajti poudarjeno je bilo, da ima mednarodno delavsko gibanje na voljo tudi ogromno teritorialno oporo, ki obsega »eno šestino cele zemeljske krogle«, tj. ozemlje Rusije in priključenih republik, kjer se »razvijajo take nove možnosti, da o njih ne more niti sanjati meščanski svet in z njim združena mednarodna socialna demokracija«. ⁷

Ob isti priložnosti je *Delavsko-kmetški list* zapisal, da sta oktobra 1917 nad ogromno rusko državo zavladata srp in kladio, da sta na razvalinah carističnega absolutizma ruski delavec in kmet začela zidati novo državno stavbo – sovjete. Zmaga ruskega proletariata je za proletariata celega sveta pomenila »največji dogodek v svetovni zgodovini«, ruski proletariata je premagal vse težave in ovire, Rusija pa je postala »velika in močna država, ki s samozavestjo stopa na internacionalno areno«. Poudarjena je edinstvenost oktobrske revolucije, ker sta v njej delavec in reven kmet prvič v svetovni zgodovini z oboroženo vstajo uničila oblast kapitalizma, vzpostavila diktaturo proletariata in oblast tudi obdržala v svojih rokah. Namesto absolutizma in meščanske demokracije je ruski proletariata ustvaril sovjetsko demokracijo in vsa oblast in ogromno bogastvo velike Rusije je v rokah tistih, ki so še pred nekaj leti bili sužnji in reveži. Izenačila je ljudi v vseh človeških in državljanskih pravicah, država pa zaznamuje velikanske uspehe na področju obnove gospodarskega življenja, za katero je značilen bujni razvoj industrije in kmetijstva (pri čemer se ni govorilo o ceni, ki jo je za ta razvoj plačal sovjetski človek), kar vpliva na izboljšanje ekonomskega, socialnega in kulturnega položaja delavcev. Z združništvom pod vodstvom proletariata bo

⁷ »Internac(ionalno) delavsko gibanje in ruska revolucija,« *Delavsko-kmetški list*, 12. 11. 1925, 2.

postopno obvladala celo gospodarsko življenje in ustvarila njegovo polno organizacijo na socialističnih temeljih. Poleg tega je sovjetska Rusija rešila eno najpomembnejših vprašanj, tj. nacionalno vprašanje, in omogočila vsem narodom, ki so bili pod carsko Rusijo brezpravni, da se osamosvojijo v lastnih republikah, in jih združila v Zvezo socialističnih sovjetskih republik. Zato zasluženi narodi v Rusiji vidijo svojo zaščitnico in zaveznico v boju proti svojemu izkoriščevalcu, kapitalističnemu imperializmu, kapitalistične države pa svojega smrtnega sovražnika, najaktivnejša na tej protiboljševiški fronti pa je druga internacionala, ki v Jugoslaviji na račun Rusije širi »ostudne laži«. Ker postaja sovjetska država močan dejavnik v mednarodni politiki, je naloga jugoslovanskega proletariata prizadevati si, da jugoslovanska država obnovi diplomatske in gospodarske stike z Rusijo ter izžene rusko »belo« emigracijo.⁸

Naslednje leto so ob obletnici npr. zapisali: »Izraziti naših misli in čustev ne smemo. Zato naj govorijo dejstva.« Pri tem so gotovo mislili na oblastni pritisk in ilegalni položaj, ki je komunistom oteževal neposredno javno govorico o tej tematiki. Zato so se preusmerili ali začeli dajati opazen poudarek predstavljanju dosežkov v sovjetski družbi.⁹ To je bila potem stalnica, kako na podlagi statističnih in drugih pokazateljev predstaviti sovjetski napredek, ta pa je bil v njihovi percepciji seveda mogoč le na temelju korenitih sprememb, ki jih je omogočila uspešno izvedena revolucija.¹⁰ Tako so pomen oktobrske revolucije utemeljevali na aktualizirani osnovi in zlasti obletnice so bile edinstvena priložnost za predstavitev dosežkov sovjetske družbe na gospodarskem, socialnem, kulturnem, znanstvenem in drugih področjih, ko so dokazovali nenehen napredek sovjetske družbe, ki v nasprotju s kapitalističnimi deželami ne pozna kriz, in edino socialističnemu sistemu prerokovali prihodnost.

Med svetovno gospodarsko krizo na prelomu iz dvajsetih v trideseta leta so v zvezi s pomenom oktobrske revolucije govorili o »bujni« socialistični izgradnji, o velikem »revolucionarnem poletu izgradnje socializma«, o napredku in krepitvi moči, ki jo doživlja Sovjetska zveza kljub mednarodni blokadi. Medtem ko se v deželi sovjetov na vseh področjih zmagovito uveljavlja socialistični red in izginjajo zadnje sledi kapitalističnega razreda, pa naj bi cel kapitalistični svet preživel »črne dni«. V kriznih razmerah so prepoznali priložnost za krepitev Komunistične internacionale in njenih sekcij, naloga jugoslovanskih komunistov v nastalem revolucionarnem položaju pa je boljše vizirati komunistično stranko, jo organizacijsko in politično okrepiti, rušiti »vojaško-fašistično« diktaturo kralja Aleksandra in stranko usposobiti, da še močneje deluje v smislu obrambe Sovjetske zveze – »mednarodne delavske domovine«. ¹¹

Skladno z navedenimi ocenami so v začetku tridesetih let dopovedovali, da je oktobrska revolucija razdelila svet na dva nasprotujoča si svetova, na svet kapitalizma in svet socializma. V dotedanjem boju med omenjenima svetovima se je Sovjetska

8 »Osemljetnica obstoja Sovjetske Rusije,« *Delavsko-kmetški list*, 12. 11. 1925, 1.

9 »Devet let sovjetske Unije,« *Enotnost*, 11. 11. 1926, 1.

10 »10 let delavsko-kmečke vlade,« *Enotnost*, 11. 11. 1927, 1. »10 let delavsko-kmečke vlade,« *Enotnost*, 25. 11. 1927, 1. »10 let delavsko-kmečke vlade,« *Enotnost*, 2. 12. 1927, 3. »Ob 10-letnici – 7 urni delavnik v USSR,« *Enotnost*, 4. 11. 1927, 1. »Ustroj Unije Socialističnih Sovjetskih Republik (USSR),« *Enotnost*, 4. 11. 1927, 2.

11 »13-godišnjica ruske revolucije,« *Proleter*, november 1930, 87.

zveza »končno utrdila na pozicijah socializma«, zgodovina pa naj bi potrdila, da sistem planske proizvodnje zagotavlja možnost razvoja, medtem ko kapitalistični sistem, »sistem kaosa«, ustvarja bedo in stisko. »Kapitalizem pomeni propad človeštva, socializem njegovo rešitev in bodočnost.«¹²

Leta 1935 so objavili proglas izvršnega odbora Kominterne, ki je standardno poudaril, da je socialistična oktohrska revolucija odprla novo ero v zgodovini človeštva po poti oborožene vstaje delavcev ob pomoči kmetov, da je bila organizirana na temelju dolgoletnega boja delavstva pod vodstvom boljševiške partije proti vladajočim razredom in nepomirljivega boja boljševikov proti sporazumaškim, reformističnim menjševikom in socialnim revolucionarjem. Oblast sovjetov je omogočila zmago delavstva v državljanski vojni in uveljavitev »najširše demokracije«. Sovjetska oblast je po poti industrializacije na podeželju izbojevala zmago kolektivizacije in vodi k zmagi drugega petletnega plana, izgradnje brezrazredne socialistične družbe. Sovjetska zveza je dokaz, kaj lahko doseže delavski razred, kadar ima oblast v rokah, tudi v tehnično in kulturno zaostali družbi. Sovjetska država, trdnjava zmagovitega socializma, trdnjava miru, kovačnica nove socialistične kulture, je oporišče svetovne proletarske revolucije, socialistična domovina delavcev in zatiranih narodov vsega sveta, »svetilnik, ki kaže pot zmučenemu človeštvu iz kapitalističnega suženjstva«. V ozračju vojne nevarnosti poziva mednarodno delavstvo na enotno borbo »pod rdečo zastavo Marxa, Engelsa, Lenina, Stalina, okoli zastave Komunistične Internacionalne« proti vojni nevarnosti, fašizmu in buržoaziji.¹³

Seveda niso mogli mimo vprašanja, ki se je ponujalo samo od sebe, tj. vprašanja vzporejanja pomena francoske in oktohrske revolucije. Skladno s komunistično percepcijo, po kateri je bila oktohrska revolucija najpomembnejši dogodek v zgodovini človeštva, so leta 1928 nedvoumno zapisali: »Novemberska ruska revolucija znači neprimerno večji prelom v zgodovini človeštva od preloma, ki ga označuje velika francoska revolucija l. 1789, kajti ona znači prelom od kapitalističnega k socialističnemu družabnemu redu. Medtem ko je francoska revolucija v silnem navalu ljudskih množic zrušila plemsko-cerkveni fevdalizem in po petih letih (1789 do 1794) imela za rezultat vladavino buržuaznega razreda, pa velika ruska revolucija sedaj že enajst let v borbi z vsem kapitalističnim svetom gradi nov družabni red, socializem, v katerem ni mesta zatiranju razreda nad razredom, človeka nad človekom, v katerem bo delovno človeštvo kot celota uživalo plodove svojega skupnega dela, svojega s skupnimi silami doseženega premaganja prirode. Ruska revolucija je nastop najrevolucionarnejšega razreda v zgodovini človeštva, proletariata, katerega zgodovinska naloga je, da upostavi brezrazredno družbo.« In ponovno so poudarili, da je ruska revolucija na velikem ozemlju Unije socialističnih sovjetskih republik osvobodila vse narode, jim dala polno pravico samoodločbe in s tem pokazala, da more edinole proletariat rešiti nacionalno vprašanje. Osvobodila je ženo in uvedla

12 »Borba dvaju svijetova,« *Proleter*, december 1932, 161.

13 »17. godina Oktobarske revolucije. Iz proglasa Izvršnog Odbora Komunističke Internacionalne,« *Proleter*, januar 1935, 336.

njeno resnično enakopravnost. Ustvarila je nov tip države, v kateri »roparska buržoazija« nima nobenega deleža v vladi, v kateri se razvija »resnična proletarska demokracija, resnična samovlada delovnih množic«, ki razpolagajo s produkcijskimi sredstvi nekdanjih bogatinov. Usposobila je proletariat, ki je v zvezi s kmeti premagal gospodarsko razsulo, ki so ga povzročile prva svetovna vojna, državljanska vojna in mednarodna blokada, da je dosegel gospodarski napredek ter na tej osnovi v veliki meri izboljšal svoje materialno in kulturno blagostanje. »Rezultati vlade delavcev in kmetov v Rusiji so najhujša obtožba kapitalističnega izkoriščanja in imperialističnega zatiranja. Zato je Sovjetska Unija bojkotirana od kapitalističnega sveta, osovražena od buržuazije, pa tudi ljubljena od zatiranih delovnih ljudstev in narodov, ki se hočejo osvoboditi jarma kapitalističnega izkoriščanja in nacionalnega zatiranja. Zato kuje in snuje mednarodni imperializem vojni pohod proti Sovjetski Uniji, da bi jo strl...«¹⁴

Tudi ob obletnicah Leninove smrti (21. januar 1924) so razčlenjevali njegovo revolucionarno vlogo, priložnost za odpiranje vprašanja pomena in načina izvedbe oktobrske revolucije, saj je bil Lenin sinonim zanjo. Kmalu po njegovi smrti so npr. objavili razpravo, ki je pojasnjevala osnovna načela in cilje sledečih Leninovih nauk: končni cilj delavskega gibanja je popolno uničenje razredne družbe; k temu cilju lahko delavski razred gre samo po poti razrednega boja proti vladajočemu in zatirajočemu razredu buržoazije; razredni boj vodita revolucionarni proletariat in revolucionarna mladina; revolucionarni proletariat stoji v nasprotju z vsemi drugimi strankami in se od socialne demokracije kot druge delavske stranke razločuje po tem, da se v svoji teoriji in praksi drži načela razrednega boja, medtem ko imajo socialdemokrati to načelo »samo na jeziku«, ne pa tudi v svojem praktičnem delu, saj se njihova politika giblje v okviru kapitalizma in meščanskega parlamentarizma, kar pomeni oviranje in sabotažo razrednega boja proletariata proti buržoaziji, zaradi česar so jim tudi odrekli pravico do imena delavske stranke. Po navedenih načelih je bila izvedena ruska proletarska revolucija, ki je jasno potrdila, da je za zmago potrebna *revolucionarna* stranka (ne samo stranka), v kateri mora biti organiziran najbolj zavedni del delavskega razreda, ona pa se mora zavedati, da je njena naloga v razrednem boju voditi ves proletariat. Tudi rešitev kmečkega in agrarnega vprašanja je mogoča le na temelju proletarske revolucije, boj delavskega razreda pa osvobojuje tudi nacionalno in se mora pridružiti nacionalno zatiranim narodom. Njegova naloga je še boj proti buržoaznemu militarizmu.¹⁵

Tik pred napadom na Jugoslavijo je *Ljudska pravica* ob obletnici Leninove smrti objavila precej vznesen zapis, ki govori o Leninovih nadčloveških lastnostih in njegovi epohalni zgodovinski vlogi. Po tem zapisu je Lenin bil človek, ki je: z nadčloveško bistrovidnostjo razumel svoj čas in vse svoje življenje in delo posvetil boju za osvoboditev delovnega človeštva; bil v tej borbi trd in neizprosno v načelih, nepopustljiv do sovražnika, obenem pa poln očetovske ljubezni do trpečega ljudstva

14 »7. XI. 1917 – 7. 11. 1928: Zmaga delavsko-kmečke revolucije v Rusiji je začetek gradbe novega socialističnega družbenega reda,« *Enotnost*, 9. 11. 1928, 1.

15 »Leninizem,« *Delavsko-kmetjski list*, 28. 1. 1926, 1.

in najboljši tovariš in prijatelj; bil vzor junaštva in odločnosti v borbi, človek velikih dejanj in misli, obenem pa vzor skromnosti, potrpljenja in vztrajnega podrobnega dela; pravilno razčlenil čas propadanja kapitalizma in s tem razredne družbe, da se še vedno ves svet uči iz njegovih knjig; pokazal, kaj more in kaj mora delavski razred storiti v tej dobi; delavstvu razjasnil, kje so njegovi zavezniki – kmetje, zatirani narodi – in kako jih pridobiti za osvobodilni boj; delovnemu kmečkemu ljudstvu pokazal edino pravo pot osvoboditve izpod jarma tlačanstva in kapitalizma; naučil delovno ljudstvo, kako se mora organizirati za ta boj; sam organiziral prvo delavsko stranko nove vrste – boljševiško stranko – in po načelih te stranke ustanovil stranko proletariata vsega sveta – Komunistično internacionalo; odkril obliko delavske oblasti, diktaturo proletariata – sovjetsko oblast; vodil prvo zmagovito proletarsko revolucijo, ustanovil prvo delavsko-kmečko državo, to državo vodil v burnih časih državljanske vojne in dosegel zmago nad belimi armadami in imperialisti; izdelal načrt za gospodarsko politiko te države, načrt, po katerem je njegov pomočnik in nadaljevalec dela – Stalin – povedel sovjetske narode v socializem – družbo brez razredov, brez kriz, brezposelnosti in revščine, družbo blagostanja in napredka, prosvete in sreče. Pisec ob ogromnem delu, »ki ga je opravil en sam človek – Lenin«, sprašuje bralca delavca, »ali si storil tudi ti, kar si mogel, da se konča trpljenje tvojih bratov, da zasije sonce svobode delovnemu ljudstvu tvoje dežele in da se združijo vsi narodi v skupnem domu svetovne zveze socialističnih republik«, torej ponovno izpove vero v svetovno revolucijo oziroma v udejanjenje socializma povsod po svetu.¹⁶

Tako interpretirana vloga je Leninov pomen prestavila tako rekoč vluč nesmrtnosti, in ne sme nas presenetiti, če najdemo članek s takšnim naslovom v osrednjem glasilu jugoslovanskih komunistov v tridesetih letih, v *Proleterju*.¹⁷ Tudi tam so zatrjevali, da je zgodovinski razvoj potrdil, kako so edino komunisti z Leninom na čelu na temelju Marxovih naukov pravilno ocenili zgodovinsko etapo imperializma in edini pokazali »pravilno pot iz bede, v katero je imperializem pahnil človeštvo«.¹⁸

III.

Medtem ko so pomen oktobrske revolucije med svetovnima vojnama utemeljevali na idejnopolični osnovi in aktualizirani ravni dosežkov sovjetske države, kjer so poudarjali in dokazovali nenehen napredek sovjetske družbe, ki v nasprotju s kapitalističnimi deželami naj ne bi poznala kriz, in edino socialističnemu sistemu napovedovali prihodnost, na tej podlagi pa promovirali in branili Sovjetsko zvezo kot deželo socializma neizmerne gospodarskega razvoja, vedno večje blaginje in narodne enakopravnosti, se je med drugo svetovno vojno tem poudarkom pridružil pomen Rdeče armade v protifašističnem nastopu. Poudarjanje njenega bojnega učinka in prvenstva v vojaškem nastopu proti silam osi je v kontekstu okupirane Evrope in

¹⁶ »Leninov dan«, *Ljudska pravica*, sredi februarja 1941, 1.

¹⁷ »Besmrtni Lenin«, *Proleter*, januar-februar 1938, 620, 621.

¹⁸ »Lenjinizam pobjedjuje«, *Proleter*, februar 1933, 185.

osvobodilnih gibanj težišče pomena revolucije precej samodejno preneslo tudi na vojaško oziroma protifašistično področje ter slovenskim komunistom omogočilo, da so ideološko-politična vprašanja na morebitni boljševiško revolucionarni osnovi nekoliko potisnili v ozadje. Tako je do izraza prihajala dvojna sporočilnost, ko sta se poudarjala potencial socialističnega družbenega reda in moč Rdeče armade oziroma sovjetske države, oboje pa je vendarle bil nasledek ali rezultat Oktobra, čeprav ni nujno, da so to izrecno poudarjali. Oktobrska revolucija je tako med drugo svetovno vojno predstavljala predvsem priložnost za predstavitev bojne moči Rdeče armade in dosežkov sovjetske države na različnih področjih, ki pa so tudi bila v službi čim bolj uspešnega nastopa proti silam osi. Tako dobi pomen oktobrske revolucije v razmerah globalne ogroženosti v času druge svetovne vojne novo razsežnost; s tem, ko je ruska revolucija omogočila izgradnjo močne socialistične države, ki je ob naglaševani enotnosti sovjetskih državljanov bila sposobna upreti se Hitlerju, ki ni ogrožal samo nje, temveč celo Evropo, je postala svojevrsten temelj in zagotovilo zmage protifašistične koalicije pod zastavo Sovjetske zveze, še posebej pa zagotovilo osvoboditve slovanskih narodov in s tem tudi slovenskega, ki v Sovjetski zvezi črpa vero in moč za vodenje lastnega boja proti skupnemu sovražniku.

Ob vseslovanskem shodu v Moskvi avgusta 1941 je tedanje glasilo Komunistične partije Slovenije (KPS) *Delo* zapisalo, da je velika oktobrska socialistična revolucija iz ruskega naroda napravila »baklonosca napredka, postal je up in vera vseh tlačanih in zatiranih narodov in ljudi. [...] Vse napredno človeštvo je ponosno na pridobitve in na uspehe ruskega naroda.« Ta ponos je lasten še zlasti slovanskim narodom, ki v sovjetskih uspehih vidijo tudi neomajno jamstvo, da bodo sami kmalu doživeli svoje nacionalno vstajenje in bodo svobodni ter enakopravni razvijali vse svoje sposobnosti v dobro vsega človeštva. Osvoboditev slovanskih narodov je hkrati stvar lepše prihodnosti človeštva.¹⁹ Ob tem pa je KPS opozorila, da bodo narodi samo tedaj, če bodo s svojim lastnim bojem podprli ta skupni boj, ki ga vodi Sovjetska zveza, imeli moralno pravico poiskati zaščito in pomoč pri drugih slovanskih narodih, ko bodo neposredno na dnevnem redu vprašanja svobode in prihodnosti.²⁰

Novembra 1941 je centralni komite KPS na Slovence in še posebej na delovno ljudstvo Slovenije naslovil letak, v katerem je spomnil, da delovno ljudstvo vsega sveta 7. novembra praznuje svoj »največji praznik« in da je pred 24 leti ljudstvo Sovjetske zveze »postavilo temelje prvi državi delavcev in kmetov – prvi državi svobode in resnične ljudske demokracije«, da so 24 let narodi Sovjetske zveze ob podpori delovnega ljudstva vsega sveta z gigantskimi naporii gradili svojo državo. Pod »modrim« Stalinovim vodstvom so zgradili težko industrijo, organizirali Rdečo armado in uničili peto kolono. In nato občudujoče zapiše o dosežkih: »Ustvarili so mogočno trdnjavo miru, svobode, sreče in blagostanja.« Ker pa »roparska grabežljivost, nasilje in izkoriščanje« ne morejo živeti ob sreči, blagostanju in enakopravnosti, je nemški fašizem z vso silo nastopil proti Sovjetski zvezi, da bi z bliskovito vojno uničil državo »svobode in sožitja narodov«. Toda Sovjetska zveza in

19 »Za enotnost slovanskih narodov,« *Delo*, september 1941, 97.

20 Ibid., 98.

»slavna delavskokmečka Rdeča armada« nista razočarali upov delovnega ljudstva in zatiranih narodov vsega sveta, saj Rdeča armada nenehno lomi nemško udarno silo, dokler je ne bo popolnoma uničila, torej napove njen poraz. Med svobodoljubnimi narodi naj bi vladalo splošno prepričanje, da je edino Sovjetska zveza z Rdečo armado sposobna uničiti fašizem in človeštvu zagotoviti boljšo prihodnost. Ob spoznanju, da prihaja ura osvoboditve, vstajajo zlasti slovanski narodi, zavedajoč se, da jim pod vodstvom velikega ruskega naroda pripada prihodnost kot nosilec »nove družbe, nove kulture, lepšega življenja, miru, sreče in blagostanja«. Praznik oktobrske revolucije, ko se hkrati odloča tudi o usodi slovenskega naroda, naj bo imperativ, da se boju Sovjetske zveze in svobodoljubnega sveta za zlom fašizma pridruži ves slovenski narod. Ob 7. novembru, ki ga centralni komite KPS opredeli kot »veliki simbol osvobodilne borbe«, torej spremeni vsebinski ali simbolni pomen Oktobra, KPS poziva delavce, kmete in delovno ljudstvo Slovenije, da zanetijo požar vsenarodnega upora, krepijo Osvobodilno fronto slovenskega naroda (OF), množično mobilizirajo v partizanske enote in v Narodno zaščito za obrambo slovenskih mest in vasi.²¹

Objavljali so govore Stalina ali drugih sovjetskih voditeljev, ki so jih imeli ob obletnicah revolucije, vendar je zanje značilno, da povsem v ospredje stopa vojna tematika. Tako je leta 1941 Stalin govoril o težki preizkušnji, ki jo preživlja Sovjetska zveza, da pa je Hitlerjev načrt bliskovite vojne proti njej propadel in da mu tudi s »strašilom revolucije« ni uspelo pritegniti Velike Britanije in Združenih držav Amerike v protisovjetsko koalicijo. Sovjetska zveza je tako znova potrdila, »da je najsolidnejša državna in družbena tvorba na svetu«, saj so se Hitlerjevi načrti razbili ob »enotni volji sovjetskega delovnega človeka, sovjetskega državljana«, ki je nosilec »nove, sovjetske demokracije«. Oktobrska socialistična revolucija je omogočila delovnemu ljudstvu dejansko izvajanje njegovih pravic, ki so zajamčene tudi z ustavo iz leta 1936 (svoboda govora, tiska, zborovanja in združevanja, pravica do šolanja in dela ter pravice s socialnozdravstvenega področja).²²

Tudi naslednje leto se je Stalin le bežno dotaknil revolucije, ko je omenil 25-letnico njene zmage in vzpostavitev novega reda. Sicer pa se je posvetil vprašanju organiziranja frontnega zaledja (evakuacija industrije in delavstva iz zahodnih v vzhodne predele države itd.) ter vojaškim akcijam Rdeče armade na sovjetsko-nemški fronti v zadnjem letu, bojni zvezi med Sovjetsko zvezo, Veliko Britanijo in Združenimi državami Amerike, dvigu čuta domovinske dolžnosti med prebivalci, ugotovil pa je tudi moralno-politično premoč anglo-sovjetsko-ameriške koalicije, na katere strani bo zmaga.²³

21 Tone Ferenc et al., ur., *Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 1* (Ljubljana: Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, 1962), 165–67, dok. 73.

22 SI AS 1887, t. e. 26, Govor Stalina na dan 6. novembra, na svečani seji moskovskega sovjeta, posvečeni 24. obletnici velike oktobrske socialistične revolucije in govor Vorošilova na vojaški paradi v Kujbiševu ob priliki 24. obletnice velike oktobrske socialistične revolucije, sig. 1021. »Sovjetska demokracija – vir nepremagljivosti Rdeče delavsko-kmečke armade,« *Delo*, februar 1942, 111, 112.

23 SI AS 1887, t. e. 26, Govor Stalina na dan 6. novembra, na svečani seji moskovskega sovjeta, posvečeni 25. obletnici velike oktobrske socialistične revolucije, sig. 1019. Ob petindvajsetletnici velike oktobrske socialistične revolucije. Govor predsednika Državnega obrambnega odbora tovariša J. V. Stalina na skupni slavnostni seji moskovskega Sovjeta poslancev delovnega ljudstva in partijskih organizacij mesta Moskve, 6. novembra 1942, sig. 1026.

V novembrski številki *Dela* leta 1942, ki je bila skoraj v celoti posvečena Oktobru, je centralni komite KPS v proglasu »Slovenskemu narodu! Delavcem, kmetom in delovni inteligenci Slovenije« nič kaj izvirno zapisal, da 7. novembra poteče 25 let, »kar je velika oktobrska socialistična revolucija pod vodstvom boljševiške partije Lenina-Stalina v Rusiji strmoglavila nasilniški in izkoriščevalski režim ter sistem starega sveta in odprla na šestini zemeljske oble vrata v novo dobo: v dobo družbe, ki ne pozna izkoriščanja človeka po človeku, ki ne pozna zatiranja naroda po narodu, v dobo socialistične demokracije, ki je najpristnejša in najgloblja demokracija v človeški zgodovini.« Praznik simbolično združuje četrstoletni obstoj »najnaprednejše družbene in državne tvorbe« z odločilnim bojem Sovjetske zveze in njene z »legendarnim junaštvom prežete Rdeče delavsko-kmečke armade« za svobodo sovjetskih, slovanskih in vseh zatiranih narodov, za demokracijo, kulturo in srečno prihodnost človeštva. Boj Sovjetske zveze proti fašizmu pod vodstvom »slavne boljševiške partije in genialnega stratega narodnega in človečanskega osvobodilnega boja, vodje narodov in preizkušenega stavbenika socialistične družbe, tovariša Stalina«, je hkrati boj za osvoboditev, združitev in samoodločbo slovenskega naroda, za osvoboditev in srečno prihodnost ljudskih množic Slovenije. Je jamstvo, da bodo po končani vojni tudi na slovenskih tleh »izpodrezane korenine narodnega in socialnega zatiranja, korenine imperialističnih vojn, zaslužnjevanja malih narodov, trganja in razdeljevanja njihove zemlje«. Za Slovence naj bo sedmi november dan nove mobilizacije vseh slovenskih sil za odločilne udarce proti okupatorju za zmago slovenskega naroda in njegove OF. Razglas je pozival v boj za enotnost ljudskih množic, proti državljanski vojni, za utrditev in razširitev OF, v odločen boj proti okupatorjem in njihovim pomočnikom, in seveda niso manjkali klici: »Živela Velika oktobrska socialistična revolucija, ki je odprla vsemu človeštvu pot v srečno bodočnost! Živela Sovjetska zveza, zaščitnik malih narodov vsega sveta! Živela slavna boljševiška partija Lenina-Stalina! Živel tovariš Stalin, genialni vodja osvobodilne borbe vsega naprednega človeštva proti silam fašizma in reakcije!«²⁴

Objavljen je bil tudi članek »Velika oktobrska socialistična revolucija največji mejnik v zgodovini človeštva«, v katerem so obravnavani potek revolucije, vloga posameznih razredov in strank v njej ter revolucionarni program boljševiške stranke. V njem ponovno najdemo aksiom, kako je oktobrska revolucija prvič pred vsem svetom potrdila, da lahko delovno ljudstvo in zatirani narodi dosežejo popolno in dokončno uresničenje vseh svojih socialnih in nacionalnih teženj samo pod vodstvom delavskega razreda. Naveden je tudi naslednji citat iz govora Georgija Dimitrova na sedmem kongresu Kominterne leta 1935: »Sedanji vlastodržci v kapitalističnem svetu so začasni ljudje. Resnični gospodar sveta, njegov jutrišnji gospodar je proletariat.«²⁵

Leta 1943 je komisija za agitacijo in propagando centralnega komiteja KPS izdala brošuro, katere avtor je bil Moša Pijade. Tudi v njej je bil že kar standardno poudarjen razredno pojmovan osvobodilni značaj revolucije (revolucija je »prvič v

24 »Slovenskemu narodu! Delavcem, kmetom in delovni inteligenci Slovenije,« *Delo*, 7. 11. 1942, 189, 190.

25 »Velika oktobrska socialistična revolucija največji mejnik v zgodovini človeštva,« *Delo*, 7. 11. 1942, 190–94.

zgodovini človeštva – dvignila razred mezdnih sužnjev, razred preganjanih, zatiranih in izkoriščanih na položaj vladajočega razreda») in njen pomen v izgradnji dežele socializma (usposobila je Sovjetsko zvezo za njeno današnje »veličastno delo reševanja človeštva pred fašistično kugo«; da je vloga »rešitelja pripadla Sovjetski Zvezi samo zato, ker je ona dete Velike Oktobrske Revolucije, samo zato, ker je Rdeča armada vojska novega tipa, vojska delavsko-kmečke demokracije, vojska socialistične domovine«).²⁶ Vpliv oktobrske revolucije naj bi med jugoslovanskimi narodi prišel do močnega izraza med narodnoosvobodilnim bojem, ko so se prepričali, »kako prav so imeli ruski delavci in kmetje, ko so šli po poti, ki jo je pokazala boljševiška Partija«. Vpliv naj bi bil globlji in »plodnejši« kot v kateri koli drugi deželi Evrope, kar potrjuje že množičen osvobodilni boj jugoslovanskih narodov, ki vpliva tudi na sosednje narode in bo v svetovni zgodovini služil kot primer, »kako se lahko narod tudi pod najtežjimi pogoji uspešno bori za svojo čast, svobodo in nezavisnost«; ob takšnih navedbah je mogoče med jugoslovanskimi komunisti zaznati posebno poklicanost oziroma poslanstvo, da širijo revolucijo tudi v sosednjih državah. Privlačnost Oktobra avtor razloži z »ljubeznijo« jugoslovanskih narodov do »velikega bratskega slovanskega ruskega naroda«. Vloga organizatorja in voditelja osvobodilnega boja med okupacijo je jugoslovanski komunistični partiji pripadla zato, »ker je zvesto sledila Leninu in Stalinu in ji desetletja ni bilo žal žrtev za borbo proti vsem oblikam politične reakcije in socialnega in nacionalnega zaslužnjevanja«.²⁷ Najdemo pa tudi pomemben poudarek, ki izenačuje pomen Stalina in Tita, pa tudi vero jugoslovanskih narodov v Sovjetsko zvezo z vero v lastne sile, kajti Pijade zapiše: »Bolj kot kdaj koli prej so [naši narodi] polni zaupanja v Sovjetsko Zvezo in bolj kot kdaj koli prej zaupajo v svojo lastno silo. Zato je danes veliki praznik sovjetskih narodov, praznik Oktobra, prav tako drag našim narodom, kakor je drag našim bratom v Sovjetski Zvezi. Zato ljubijo Stalina vsi naši narodi, borci in neborci, starci, žene in otroci, zato je vsaka narodna pesem v vsakem kraju naše domovine polna njegovega imena, zato je našim narodom najljubši, najdražji in srcu najbližji, kot jim je ljub, drag, in blizu srca tovariš Tito.«²⁸

Leta 1944 je dr. Aleš Bebler zapisal, da je Sovjetska zveza, utemeljena na Oktobru in »pogostokrat nagnusno klevetana«, med drugo svetovno vojno postala »osnovna sila v en mogočni blok združenih držav in narodov hrepenečih po kulturi, svobodi in miru«. Ob tem je spomnil, da je bila sovjetska Rusija tista, ki je obelodanila sramotni londonski pakt, in izrazil upanje, da bo Sovjetska zveza tudi v prihodnje, če bo treba, podprla slovenske pravične teritorialne zahteve.²⁹

Pomen Oktobra so seveda naglaševali tudi v širšem prostoru. O njem so med obema vojnoma komunisti pisali v legalnih komunističnih časopisih, kadar so okoliščine dopuščale njihovo izhajanje. Med drugo svetovno vojno so o tem pisali

26 SI AS 1887, t. e. 21, Moša Pijade, 26. obletnica velike oktobrske revolucije in osvobodilna borba jugoslovanskih narodov, november 1943, sig. 783, 3–5.

27 Ibid., 7, 8.

28 Ibid., 14, 15.

29 Aleš Bebler, »Obletnica rojstva nove Rusije«, *Ljudska pravica*, 4. 11. 1944, 1, 2.

časopisi, ki formalno niso bili partijski, temveč so pripadali OF, zato so članki večkrat bili manj utemeljeni na revolucionarnosti in še bolj na protifašizmu.³⁰ O pomenu Oktobra je Radio Osvobodilna fronta imel posebno predavanje.³¹ Tudi v uvodu sovjetske ustave iz leta 1936, ki so jo med vojno ponatisnili v Sloveniji in je bila namenjena širši uporabi, se neizogibno omenja oktobrska revolucija. V Stalinovem predgovoru k ustavi je rečeno, da se že 19 let, tj. od Oktobra, Sovjetska zveza »dviga kakor svetilnik, ki delavskemu razredu vsega sveta vliva duha osvoboditve in izziva bes sovražnikov delavskega razreda«. ³² Naključno ali ne, na praznik oktobrske revolucije je bila leta 1942 ustanovljena Delavska enotnost, ki je bila sprva zamišljena kot organizacija, ki z enotnostjo na temelju delavskega razreda predstavlja najtrdnjše jamstvo za enotnost OF kot celote.³³

Med vojno so izhajali tudi obširnejši teksti, ki so bili pomembno študijsko gradivo, pri čemer je treba upoštevati, da se je KPS med drugo svetovno vojno postopoma številčno krepila, novi člani pa pogosto niso imeli osnovnega znanja o vprašanih revoluciji, zato je bilo takšno gradivo nepogrešljivo. Med takšna vprašanja je tudi v vojnem obdobju sodilo vprašanje določanja strategije in taktike boljševiške stranke v revolucionarnem času v Rusiji, kar je pomenilo predvsem prepoznavati zaveznike in nasprotnike v posameznih fazah zgodovinskega razvoja ter določati smer glavnega udara, vprašanje o obstoju socializma samo v eni deželi in o svetovni revoluciji, o mednarodnem pomenu Oktobra, kakor je o tem učil Stalin, sklicujoč se pri tem tudi na Lenina;³⁴ naprej o značilnostih proletarske revolucije v primerjavi z meščansko,³⁵ o stranki kot »organizirani četi delavskega razreda«, ³⁶ o temeljih leninizma s poudarkom na revolucionarnih metodah delovanja, teoriji proletarske revolucije, diktaturi proletariata, na kmečkem in nacionalnem vprašanju, strategiji in taktiki ter revolucionarni stranki.³⁷

30 Gl. mdr. »Reportaža o paradi na Rdečem trgu 7. XI. v Moskvi,« *Slovenski poročevalec*, 13. 11. 1941, 187, 188. »Odmev Stalinovega govora v Angliji in svet,« *Slovenski poročevalec*, 13. 11. 1941, 188. »Produkcijski zagon po proslavi 24. obletnice oktobrske revolucije,« *Slovenski poročevalec*, 13. 11. 1941, 188. »Narodi Jugoslavije! Delavci, kmetje, meščani! Vojaki, podoficirji, oficirji in politični delavci Narodno Osvobodilne Vojske in Partizanskih Odredov Jugoslavije! Mladina Jugoslavije!,« *Naša vojska*, 5. 11. 1944, 1. »Dnevno povelje maršala Stalina za 7. november,« *Naša vojska*, 14. 11. 1944, 2. »Letošnji 7. november,« *Delavska enotnost*, 20. 11. 1944, 43, 44. »Iz govora maršala Stalina ob 27. obletnici Oktobrske revolucije,« *Delavska enotnost*, 20. 11. 1944, 44, 45.

31 Jože Javoršek, *Radio Osvobodilna fronta* (Ljubljana: Partizanska knjiga, 1979), 183.

32 SI AS 1887, t. e. 29, Ustava (Temeljni zakon) Zveze sovjetskih socialističnih republik. Z uvodnim govorom tovariša Stalina ob sprejemu Ustave ZSSR na VIII. izrednem kongresu Sovjetov 6. decembra 1936. Izdala Agitacijsko-propagandistična komisija 1942, sig. 1165, 18, 19.

33 Bojan Godeša, »Delavska enotnost 1941–1945,« v: *Delavsko gibanje in delavska enotnost. Zbornik ob 75-letnici Delavske enotnosti*, ur. Franček Kavčič (Ljubljana: Zveza svobodnih sindikatov Slovenije, 2017), 115.

34 SI AS 1887, t. e. 26: Stalin, O strategiji in taktiki v Oktobrski revoluciji, sig. 1027. J. V. Stalin, Oktobrska revolucija. Agitacijsko-propagandistična komisija Centralnega Komiteta Komunistične Partije Slovenije, 1944, sig. 1010.

35 SI AS 1887, t. e. 26, J. V. Stalin, Proletarska revolucija in diktatura proletariata. Agitacijsko-propagandistična komisija Centralnega komiteja Komunistične partije Slovenije, 1943, sig. 1038.

36 SI AS 1887, t. e. 26, J. V. Stalin, Stranka. Agitacijsko-propagandistična komisija Centralnega komiteja Komunistične partije Slovenije, sig. 1041.

37 SI AS 1887, t. e. 26: J. V. Stalin, Temelji leninizma. Agitacijsko-propagandistična komisija Centralnega komiteja Komunistične partije Slovenije, sig. 1045. Stalin, Osnove leninizma. Predavanje na sverdlovski univerzi v začetku aprila 1924, sig. 1024.

IV.

Tematika oktobrske revolucije za komuniste ni pomenila samo seznanjanja s potekom ruske revolucije, državljanske vojne, sprejetimi revolucionarnimi ukrepi, z izgradnjo socializma boljševiškega tipa, vlogo revolucionarne in drugih strank v radikaliziranih ali izrednih razmerah, o strategiji in taktiki, o viziji svetovne revolucije in tako naprej, temveč je v notranjem partijskem življenju bila tudi spodbuda za teoretične in politične razprave o tem, kdaj in na kakšen način se bo revolucija izvedla v Sloveniji in Jugoslaviji.

Pripomniti velja, da so komunisti od ustanovitve stranke naprej kar precej prebirali marksistično literaturo in se individualno ali v organiziranih oblikah obširneje seznanjali s spredaj navedenimi vprašanji. Kot primer s povsem začetnega obdobja navedimo krajevno komunistično organizacijo v Strnišču pri Ptuj, kjer so po prepovedi komunistične stranke oblasti v januarju 1921 zasegle naslednje brošure z zgoraj naznačeno tematiko: *Teze druga Lenina o buržoazni demokraciji i proletarski diktaturi* (Moskva, 1919); *Lenin, Proletarska revolucija i renegat Kautski* (Moskva, 1920); *Lenin, Politička partija u Rusiji i zadaci proletariata* (Moskva, 1919); Filip Filipović, *Partija, sindikati i sovjeti* (Beograd, 1920).³⁸

Med študijskim gradivom so bili pred in med drugo svetovno vojno nepogrešljiva dela *Zgodovina VKP(b)*,³⁹ *Stalinova Vprašanja leninizma*,⁴⁰ različni Marxovi, Leninovi in Stalinovi spisi itd.⁴¹ Med Leninovimi deli je bila tudi knjiga *Država in revolucija*, ki jo je napisal tik pred boljševiškim prevzemom oblasti oziroma oktobrsko revolucijo leta 1917. V njej je na podlagi pogledov Marxa in Engelsa utemeljeval revolucijo kot nasilno dejanje, kot dejanje, ki poraja strah, kar je neizogiben pogoj proletarske delavske strategije, s katero naj si delavstvo prilasti oblast. Med drugim pravi: »Revolucija je gotovo najbolj avtoritativna stvar na svetu, je dejanje, s katerim del prebivalstva vsili svojo voljo drugemu delu s puškami, bajoneti in topovi, torej s samimi zelo avtoritativnimi sredstvi. In če zmagovita stranka noče, da bi bil njen boj zastonj, mora svoje gospostvo uveljaviti s strahom, s katerim njeno orožje navdaja reakcionarje.«⁴²

Jugoslovanski in slovenski komunisti so seveda ves čas živeli v pričakovanju revolucije in skladno z usmeritvami Kominterne ter sovjetskega državnega vodstva

38 Marjeta Adamič et al., ur., *Viri za zgodovino komunistične stranke na Slovenskem v letih 1919–1921* (Ljubljana: Partizanska knjiga, 1980), 235, dok. I, 110.

39 »Historija Savezne Komunističke Stranke (boljševika),« *Proleter*, maj 1939, 637, 638. »Kratki kurs historije S. K. P. (b),« *Proleter*, januar-februar 1940, 653. Vida Deželak Barič, »O študiju Kratke zgodovine VKP(b): z narodno spravo – konec državljanske vojne?«, *Borec* 42, št. 5-7 (1990): 586–90.

40 Josip Stalin, *Vprašanja leninizma* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1948).

41 Vida Deželak Barič, »Partijsko šolstvo med narodnoosvobodilnim bojem v Sloveniji,« v: *Prosveta i školstvo u narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji naroda i narodnosti Jugoslavije*, ur. Čedomir Popov (Novi Sad: Savet akademija nauka i umetnosti SFRJ, 1984), 505–16. Mihajlo Ogrizović, *Marksističko obrazovanje partijskih kadrova u NOB* (Zagreb: Radničke novine, 1988).

42 Vladimir Ilič Lenin, *Država in revolucija: marksistični nauk o državi in naloge proletariata v revoluciji* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1972), 57. Navedeno knjigo je že pred vojno v slovenščino prevedel France Klopčič, leta 1934 pa jo je izdala Založniška zadruga inozemskih delavcev v ZSSR v Moskvi.

uravnavali lastne usmeritve in taktiko, tako da so revolucionarni cilji neposredno prihajali do izraza le občasno (npr. ob ustanovitvi stranke, ko stranka odkrito napove boj za revolucionarni prevzem oblasti, leta 1924 ob ustanavljanju Proletarskih akcijskih čet, na prelomu iz dvajsetih v trideseta leta, ko se v Sloveniji revolucionarna usmeritev najbolj značilno manifestira v t. i. mariborski oficirski aferi leta 1932).⁴³

V spreminjajočih se domačih in širših okoliščinah ter usmeritvah Kominterne in različnih ocenah razmer so se v vrstah jugoslovanskih komunistov pojavljali različni pogledi glede možnosti izvedbe revolucije v bližnji ali pa oddaljeni prihodnosti, kar je prišlo do izraza že na vukovarskem kongresu, ko je sicer prevladala prva usmeritev.⁴⁴ Tudi na četrtem kongresu KSJ novembra 1928 v Dresdnu, ko je bila sprejeta Kominternina ocena o krizi imperializma in nastajanju novega revolucionarnega vala, so v okviru KSJ potekale razprave o tem, ali stopa Jugoslavija v meščanskodemokratsko ali pa proletarsko revolucijo.⁴⁵ Malo pred napadom sil osi na Jugoslavijo pa je bila na V. državni konferenci KSJ oktobra 1940 sprejeta ocena, da v Jugoslaviji še ni pravega revolucionarnega poleta in da so komunisti šele v »fazi zbiranja revolucionarnih sil«, kar je pomenilo, da je treba revolucionarno akcijo zadrževati.⁴⁶ Zlasti v procesu intenzivne boljševizacije komunistične stranke, s frakcijskimi in ideološkimi spori, je bil poudarek ne samo na študiju literature, ampak je ta morala biti »pravilno« izbrana in interpretirana, o čemer je na V. državni konferenci govoril Boris Kidrič, ki je v zvezi s tem priporočil Zgodovino VKP(b).⁴⁷

Pomembno vlogo pri spoznavanju teorije in prakse revolucije je med obema vojnama imelo šolanje partijskih kadrov v Sovjetski zvezi na Komunistični univerzi narodnih manjšin zahoda, v Mednarodni leninski šoli⁴⁸ ali pa na »Rdeči univerzi« v kaznilnici v Sremski Mitrovici.⁴⁹ Tudi med drugo svetovno vojno so se slovenski komunisti usposabljali v različnih šolah in tečajih, najpomembnejša partijska šola je bila pri centralnem komiteju KPS. V njej je Edvard Kardelj, član politbiroja centralnega komiteja KPJ, eden najvplivnejših politikov v jugoslovanskem partijskem vodstvu in glavni ideolog slovenske ter jugoslovanske komunistične partije,⁵⁰ v začetku leta 1944, ko je predaval o strategiji in taktiki komunistične partije, udeležencem partijskega tečaja razlagal, da se je v Jugoslaviji revolucija začela s trenutkom, »ko smo prijeli za puško in pričeli z združevanjem elementov, ki bodo šli zvesto s proletariatom«,

43 Vida Deželak Barič, *Komunistična partija Slovenije in revolucionarno gibanje 1941–1943* (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2007), 15–34.

44 Pleterski, *Zgodovina Zveze komunistov Jugoslavije*, 73–76.

45 SIAS 1550, t. e. 1, Moša Pijade, *Zgodovina partije*, 11. Pleterski, *Zgodovina Zveze komunistov Jugoslavije*, 102, 103.

46 Pero Damjanović et al., ur., *Peta zemaljska konferenca KPJ. Izvori za istoriju SKJ* (Beograd: Komunist, 1980), 204, dok. 13.

47 Ibid., 99–112, dok. 3.

48 France Klopčič, *Desetletja preizkušenj. Spomini* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1980), 417–33. Miha Marinko, *Moji spomini* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1974), 82–99. Ivan Maček-Matija, *Spomini* (Zagreb in Ljubljana: Globus in Delo, 1981), 61–73. Ivan Regent, *Spomini* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1967), 211–18.

49 Jelena Kovačević, »Frakcijske borbe medu članovima KPJ u sremskomitrovačkoj kaznionici 1937–1939,« *Arhiv. Časopis Arhiva Jugoslavije* 16, št. 1–2 (2015): 105–17. Maček, *Spomini*, 84–88. Milan Apih, *Enajsta šola Andreja Klase* (Ljubljana: Borec, 1984), 114–200.

50 Božo Repe, *Rdeča Slovenija. Tokovi in obrzi iz obdobja socializma* (Ljubljana: Sophia, 2003), 225–28, 238.

in da je zmaga revolucije dobljena z več taktičnimi uspehi, ne pa z enkratno bitko. Tedanjo stopnjo revolucije je ocenil kot stopnjo meščanskodemokratske revolucije, v kateri pa komunistična stranka zavzema položaje, ki ji bodo v prihodnje omogočili prehod v proletarsko revolucijo, tako da v smislu Leninovega postavljanja vprašanja strategije in taktike obenem potekata meščanskodemokratska in proletarska revolucija, komunistična partija pa zavzema položaje, ki ji bodo omogočili takojšen prehod v proletarsko revolucijo, pri čemer ni nujen revolucionaren prehod, temveč je za izvedbo ciljev proletarske revolucije mogoča tudi reformistična pot; položaj naj bi bil podoben položaju v Sovjetski zvezi februarja 1917, ko je tudi Lenin dopuščal možnost reformističnega preraščanja v proletarsko revolucijo. Revolucijo je opredelil kot proces, ki jo v razmerah okupacije bistveno določuje osvobodilni boj, v katerem pa si mora proletariat (dejansko komunistična partija) zagotoviti vodilno vlogo in si s tem ustvariti zanesljivo izhodišče za dokončno izvedbo revolucije in prevzema oblasti po končani vojni. Ugotovil je, da proletariat trenutno zavzema komandne položaje, ki mu bodo omogočili reševanje vseh vprašanj tudi v obliki reform, te bodo imele revolucionaren značaj, in da bo zunanja oblika sprememb gotovo drugačna, kot je bila revolucija v Sovjetski zvezi. Poudaril je še, da se z nalogami, kakor jih je opredelil 7. kongres Kominterne leta 1935 (boj proti vojni in fašizmu, za demokratične in nacionalne pravice), ni postavilo vprašanje novega strateškega načrta, ampak samo vprašanje nove taktike. Opozoril je še, kako je za komuniste izjemno pomembno, da bodo svoj nastop proti domačim nasprotnikom, s ciljem njihovega razbitja, tudi v prihodnje utemeljevali na narodnoosvobodilni, in ne na razredni podlagi.⁵¹ Slednji poudarek je vsekakor simptomatičen, saj govori o prisotni potrebi brzdjanja revolucionarne vneme pri komunistih.

Na vprašanje značaja in časovne določitve posameznih faz revolucije je ob zaključku vojne, na ustanovnem kongresu Komunistične partije Srbije maja 1945, odgovoril sekretar centralnega komiteja KPJ Josip Broz Tito. Ta je še poleti 1944 za zunanje politične potrebe zatrjeval Churchill, da njegov namen ni uvesti komunizma, ker morajo po vojni vse evropske države imeti demokratične sisteme in Jugoslavija glede tega ne sme biti izjema.⁵² Na kongresu srbske partije pa je na razširjeno mnenje med komunisti, da bo zdaj ob koncu vojne nastopila t. i. druga (oktobrska) etapa, odgovoril, da jugoslovanska komunistična partija na neopazen način že stopa v drugo etapo. Tudi on je poudaril, da v revolucionarnem procesu ni treba pričakovati ostrega preloma (»da se čez noč uresniči komunizem«), ker bo partija uresničila svoj cilj po poteh, ki jih je določilo dejstvo osvobodilne vojne, zaradi česar etape meščanskodemokratske in proletarske revolucije niso jasno opredeljene. Glede na pogovor, ki ga je o tem vprašanju imel s Stalinom, to naj tudi ne bi bilo z ničimer v nasprotju z leninističnimi načeli.⁵³

51 Vida Deželač Barič, »Osvobodilni boj kot priložnost za izvedbo revolucionarnih ciljev«, *Prispevki za novejšo zgodovino* 35, št. 1-2 (1995): 148, 149, 158, 160.

52 Dušan Biber, ur., *Tito–Churchill: strogo tajno: zbornik britanskih dokumentov 28. maja 1943–21. maja 1945* (Zagreb in Ljubljana: Globus in Delo, 1981), 276, 277.

53 Josip Broz Tito, *Sabrana djela*, 28. knjiga, ur. Pero Damjanović (Beograd: Komunist, 1988), 33.

V skladu z navedenimi usmeritvami so bili komunisti iz taktičnih razlogov prisiljeni do konca vojne voditi skrbno odmerjeno popularizacijo svoje stranke in njenih ciljev, da ne bi ljudi, ki so bili zadržani do komunizma, če mu že niso nasprotovali, odbijali od osvobodilnega gibanja. Zato so stranko, kolikor so v javnosti o njej govorili, predstavljali predvsem kot nacionalnopolitični subjekt z največ zaslugami pri organiziranju in vodenju odpora proti okupatorju, stranko, ki deluje izključno v korist naroda. Zagotavljali so strankino iskreno privrženost narodnoosvobodilnim ciljem, zanikovali razredni značaj odpora in tako skušali odgovarjati na očitke protirevolucionarne strani o komunističnih ciljih OF, ob tem pa nenehno pozivali k narodni enotnosti.

Viri in literatura

Arhivski viri:

- SI AS, Arhiv Republike Slovenije:
 - SI AS 1550, Zbirka spominskega gradiva.
 - SI AS 1887, Zbirka NOB tiska.

Časopisni viri:

- Aleš Bebler, »Obletnica rojstva nove Rusije.«, *Ljudska pravica*, 4. 11. 1944, 1,2.
- *Delavska enotnost*, 20. 11. 1944, 43, 44, »Letošnji 7. november.«
- *Delavska enotnost*, 20. 11. 1944, 44, 45, »Iz govora maršala Stalina ob 27. obletnici Oktobrske revolucije.«
- *Delavsko-kmetjski list*, 12. 11. 1925, 1, »Osemletnica obstoja Sovjetske Rusije.«
- *Delavsko-kmetjski list*, 12. 11. 1925, 2, »Internac(ionalno) delavsko gibanje in ruska revolucija.«
- *Delavsko-kmetjski list*, 28. 1. 1926, 1, »Leninizem.«
- *Delo*, september 1941, 96-98, »Za enotnost slovanskih narodov.«
- *Delo*, februar 1942, 111-13, »Sovjetska demokracija – vir nepremagljivosti Rdeče delavsko-kmečke armade.«
- *Delo*, 7. 11. 1942, 189, 190, »Slovenskemu narodu! Delavcem, kmetom in delovni inteligenci Slovenije.«
- *Delo*, 7. 11. 1942, 190-94, »Velika oktobrska socialistična revolucija največji mejnik v zgodovini človeštva.«
- *Enotnost*, 11. 11. 1926, 1, »Devet let sovjetske Unije.«
- *Enotnost*, 4. 11. 1927, 1, »Ob 10-letnici – 7 urni delavnik v USSR.«
- *Enotnost*, 4. 11. 1927, 2, »Ustroj Unije Socialističnih Sovjetskih Republik (USSR).«
- *Enotnost*, 11. 11. 1927, 1, »10 let delavsko-kmečke vlade.«
- *Enotnost*, 25. 11. 1927, 1, »10 let delavsko-kmečke vlade.«
- *Enotnost*, 2. 12. 1927, 3, »10 let delavsko-kmečke vlade.«
- *Enotnost*, 9. 11. 1928, 1, »7. XI. 1917 – 7. 11. 1928: Zmaga delavsko-kmečke revolucije v Rusiji je začetek gradbe novega socialističnega družbenega reda.«
- *Ljudska pravica*, sredi februarja 1941, 1, »Leninov dan.«
- *Naša vojska*, 5. 11. 1944, 1, »Narodi Jugoslavije! Delavci, kmetje, meščani! Vojaki, podoficirji, oficirji in politični delavci Narodno Osvobodilne Vojske in Partizanskih Odredov Jugoslavije! Mladina Jugoslavije!.«

- *Naša vojska*, 14. 11. 1944, 2, »Dnevno povelje maršala Stalina za 7. november.«
- *Proleter*, november 1930, 87, »13-godišnjica ruske revolucije.«
- *Proleter*, december 1932, 161-162, »Borba dvaju svijetova.«
- *Proleter*, februar 1933, 185, »Lenjinizam pobjedjuje.«
- *Proleter*, januar 1935, 336, »17. godina Oktobarske revolucije. Iz proglasa Izvršnog Odbora Komunističke Internacionalne.«
- *Proleter*, januar-februar 1938, 620, 621, »Besmrtni Lenjin.«
- *Proleter*, maj 1939, 637, 638, »Historija Savezne Komunističke Stranke (boljševika).«
- *Proleter*, januar-februar 1940, 653. »Kratki kurs historije S. K. P. (b).«
- *Rdeči prapor*, 6. 11. 1920, 1, »Triletnica delavsko-kmečke ruske republike.«
- *Slovenski poročevalec*, 13. 11. 1941, 187, 188. »Reportaža o paradi na Rdečem trgu 7. XI. V Moskvi.«
- *Slovenski poročevalec*, 13. 11. 1941, 188 »Odmev Stalinovega govora v Angliji in svetu.«
- *Slovenski poročevalec*, 13. 11. 1941, 188. »Produkcijski zagon po proslavi 24. obletnice oktobrske revolucije.«

Literatura:

- Apih, Milan. *Enajsta šola Andreja Klasa*. Ljubljana: Borec, 1984.
- Deželak Barič, Vida. »O študiju Kratke zgodovine VKP(b): z narodno spravo – konec državljanske vojne?«.« *Borec* 42, št. 5-7 (1990): 586–90.
- Deželak Barič, Vida. »Partijsko šolstvo med narodnoosvobodilnim bojem v Sloveniji.« V: *Prosveta i školstvo u narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji naroda i narodnosti Jugoslavije*, ur. Čedomir Popov, 505–16. Novi Sad: Svet akademija nauka i umetnosti SFRJ, 1984.
- Deželak Barič, Vida. »Osvobodilni boj kot priložnost za izvedbo revolucionarnih ciljev.« *Prispevki za novejšo zgodovino* 35, št. 1-2 (1995): 137–62.
- Deželak Barič, Vida. *Komunistična partija Slovenije in revolucionarno gibanje 1941–1943*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2007.
- Godeša, Bojan. »Delavska enotnost 1941–1945.« V: *Delavsko gibanje in delavska enotnost: zbornik ob 75-letnici Delavske enotnosti*, ur. Franček Kavčič, 112–31. Ljubljana: Zveza svobodnih sindikatov Slovenije, 2017.
- Javoršek, Jože. *Radio Osvobodilna fronta*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1979.
- Klopčič, France. *Desetletja preizkušenj. Spomini*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1980.
- Kovačević, Jelena. »Frakcijske borbe među članovima KPJ u sremskomitrovačkoj kaznionici 1937–1939.« *Arhiv. Časopis Arhiva Jugoslavije* 16, št. 1-2 (2015): 105–17.
- Lenin, Vladimir Ilič. *Država in revolucija: marksistični nauk o državi in naloge proletariata v revoluciji*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1972.
- Maček, Ivan–Matija. *Spomini*. Zagreb in Ljubljana: Globus in Delo, 1981.
- Marinko, Miha. *Moji spomini*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1974.
- Pleterski, Janko, Danilo Kecić, Miroljub Vasić, Pero Damjanović, Fabijan Trgo, Branko Petranović, Dušan Bilandžić in Stanislav Stojanović. *Zgodovina Zveze komunistov Jugoslavije*. Ljubljana: Komunist in Državna založba Slovenije, 1986.
- Regent, Ivan. *Spomini*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1967.
- Repe, Božo. *Rdeča Slovenija. Tokovi in obrazi iz obdobja socializma*. Ljubljana: Sophia, 2003.
- Stalin, Josip. *Vprašanja leninizma*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1948.

Tiskani viri:

- Adamič, Marjeta, Jasna Fischer, Milica Kacin-Wohinz, France Kresal, Alenka Nedog, Janko Prunk, Franc Rozman, Mirko Stiplovšek in Tone Zorn, ur. *Viri za zgodovino komunistične stranke na*

Slovenskem v letih 1919–1921. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1980.

- Broz, Josip Tito. *Sabrana djela, 28. knjiga*, ur. Pero Damjanović. Beograd: Komunist, 1988.
- Biber, Dušan, ur. *Tito–Churchill: strogo tajno: zbornik britanskih dokumentov 28. maja 1943–21. maja 1945*. Zagreb in Ljubljana: Globus in Delo, 1981.
- Damjanović, Pero, Milovan Bosić in Dragica Lazarević, ur. *Peta zemaljska konferencija KPJ (19–23. oktober 1940)*. Izvori za istoriju SKJ. Beograd: Komunist, 1980.
- *Delavska enotnost 1942–1943*. Ponatis. Ljubljana: Republiški svet Zveze sindikatov Slovenije, 1954.
- *Delo: glasilo centralnega komiteja Komunistične partije Slovenije 1941–1942*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1947.
- Ferenc, Tone, Ferdo Fischer, Davorin Jeršek, Rozalija Lukman, Miroslav Luštek, Marija Oblak-Čarni in Terezija Traven, ur. *Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 1*. Ljubljana: Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, 1962.
- Morača, Pero, ur. *Proleter. Organ centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije 1929–1942*. Beograd: Institut za izučavanje radničkog pokreta, 1968.
- Škerl, France, ur. *Slovenski poročevalec 1938–1941*. Ljubljana: Slovenski knjižni zavod, 1951.
- Vujošević, Ubavka, ur. *Drugi (vukovarski) kongres KPJ. Izvori za istoriju SKJ*. Beograd: Komunist, 1983.

Vida Deželak Barič

SLOVENIAN COMMUNISTS ON THE OCTOBER REVOLUTION BETWEEN 1920 AND 1945

SUMMARY

The Communist Party of Slovenia was established in 1920, as a part of the Communist Party of Yugoslavia. It formed its definite position with regard to the October Revolution at the second congress of Yugoslav communists in June 1920 in Vukovar. Here an agenda based on the programme of the Russian Bolshevik Party and the Comintern was adopted, which also, quite understandably, defined the Yugoslav communists' attitude towards the October.

Throughout the period under consideration, the Communist Party would unwaveringly maintain the ideologically-conditioned and idealised image of the October Revolution, which it saw as the most important watershed in the human history that “liberated mankind on one sixth of the Earth’s surface”. It also emphasised the revolutionary role of Lenin and Stalin, which led to a personality cult.

Among other things, the perception of the October Revolution also became important during the celebration of its anniversaries as well as the anniversaries of Lenin’s death, establishment of the Red Army, and so on. The October anniversaries would be celebrated regularly, and measures would be presented that had been adopted by the revolutionary authorities in order to construct the socialist society

as the fundamental “acquisition” of the October Revolution. The Party would often behave tactically, while emphasising clearly, on the other hand, that the Soviet Union was the “true homeland” of the entire international proletariat and hence also of the Yugoslav workers. According to the Party, the land of the October was a model, a signpost, and inspiration for all Communist Parties, the working people, and the whole of humankind in the capitalist countries. The Party also expressed its belief in a global revolution, which is why all the Communist Parties were obliged to defend the Soviet Union as the “fortress” of the international proletarian revolution in case of the imperialist threat. Throughout this time, an emphasis was placed on defending the policies and orientations of the Bolshevik Party, the Comintern, and the Soviet state.

The communists based the importance of the October Revolution on the ideological and concurrent grounds, and the anniversaries were a unique opportunity to present the achievements of the Soviet society in the economic, social, cultural, scientific, and other areas. They would repeatedly demonstrate the constant progress of the Soviet society, allegedly free of any crises in comparison with the capitalist countries, and saw the socialist system as the only possible future. During World War II, these emphases were also supplemented with the importance of the combat effectiveness of the Red Army in its struggle against fascism. In the context of the occupied Europe and the liberation movements, emphasising the military power and the leading role of the Red Army in the military campaign against the Axis Powers shifted the importance of the Revolution to the military and anti-fascist aspects and allowed the Slovenian communists to push the ideological and political questions on what was possibly a Bolshevik basis into the background, at least to a certain degree.

By studying various essays by Marx, Lenin, and Stalin, as well as by attending a variety of Party schools in the Soviet Union and in Yugoslavia, the communists would familiarise themselves with the issues involved in the implementation of the revolution; the role of the political party and the working class in it; as well as with strategy and tactics. In the internal Party life, however, the October Revolution represented an encouragement to engage in theoretical and political discussions about when and how the revolution would be carried out in Slovenia and Yugoslavia. In 1944, in the Party School with the Central Committee of the Communist Party of Slovenia, the leading Slovenian communist Edvard Kardelj would keep explaining that the processes in Yugoslavia at the time were taking place in the context of a democratic bourgeois revolution; but that the Party endeavoured to take control of the positions that would allow for the revolution’s immediate conversion to the proletarian kind. In this regard the revolutionary turning point was not obligatory: reforms could very well allow for the realisation of the proletarian revolution’s goals, as the situation was supposedly similar to the one in the Soviet Union in February 1917, when Lenin himself allowed for the possibility of a reformist transformation into a proletarian revolution.